

CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA WOJEWÓDZTWA ZIELONOGÓRSKIEGO W LATACH 1950—1975

Ziemie wchodzące w skład województwa zielonogórskiego były do wyzwolenia terenami w przeważającej mierze zaniedbanymi, odznaczającymi się bardzo niskim poziomem rozwoju ekonomicznego, a przy tym stałym odpływem ludności. Podstawę gospodarki tworzyło rolnictwo i leśnictwo, w którym pracowało blisko 45% ogółu ludności czynnej zawodowo. W strukturze przemysłowej dominowały wyraźnie gałęzie przemysłu tekstylnego, spożywczego i budowlanego. Główną formą produkcji było rzemiosło, obejmujące około 70% ogólnej liczby zakładów.

Ten stosunkowo niski poziom gospodarczy pogłębiły jeszcze zniszczenia wojenne. Należały one do szczególnie wysokich. W wyniku wojny uległy zniszczeniu w granicach 80-90% takie miasta, jak Głogów, Kostrzyn, Rzepin i Gubin, zaś w 50—60% Krosno Odrzańskie, Gorzów Wlkp., Szprotawa, Żagań, Żary, Sławobroże i Międzyrzecz. Największe szkody poniósł przemysł. Jego potencjał zmniejszył się do 20% stanu z 1939 r., wykazując po województwie białostockim i olsztyńskim najwyższy odsetek strat w kraju. Podobnie przedstawiały się zniszczenia gospodarki rolnej. Praktycznie nie było inwentarza żywego, siły pociągowej, jak również wielu środków produkcji. Zniszczone zostały w znacznym stopniu urządzenia melioracyjne, zabudowania inwentarskie i budynki mieszkalne.

Ziemia Lubuska, jako część składowa Ziemi Zachodnich i Północnych odtrodzonej Polski, przeszła cały łańcuch przeobrażeń ustrojowych i społecznych dokonanych tu przez ludową władzę. Pierwszym i podstawowym krokiem przeobrażeń było zburzenie junkiersko-pruskiej struktury agrarnej. Z setek majątków i posiadłości wydzielono tysiące gospodarstw dla tych, którzy zasiedlali te ziemie. Pierwszymi, którzy zbierali tu chleb dla Polski, byli żołnierze I i II Armii Wojska Polskiego. Na Ziemi Lubuskiej, między innymi w powiatach krośnieńskim, sulecińskim, ślubickim i żagańskim pozostały grupy osadników wojskowych i ich rodziny. Z dobrodziejstw reformy rolnej skorzystało również kilkadziesiąt tysięcy rodzin repatriantów i osadników z innych terenów wyzwolonej Polski.

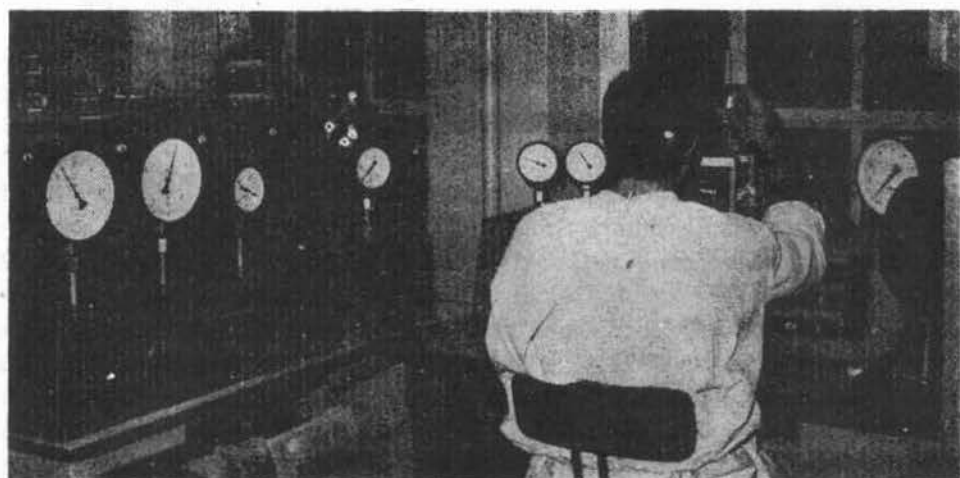
Również w sferze produkcji przemysłowej nastąpiły głębokie zmiany ustrojowe i strukturalne. Państwo przejęło na własność wszystkie fabryki, podstawowe środki produkcji i dobra naturalne. Stopniowo odbudowywane ze zniszczeń ruszały fabryki w Zielonej Górze, Gorzowie, Nowej Soli, Żaganiu i innych miastach województwa. Odbudowa polegała nie tylko na usunięciu zniszczeń i skutków dewastacji wojennej, ale i na całkowitym niemal przestawieniu produkcji. Profil produkcyjny „Zastalu”, „Dozamet”, „Stilonu” i innych fabryk, ukierunkowany dotychczas na produkcję dla potrzeb wojny, zmieniono na produkcję dla potrzeb odbudowy zniszczonego kraju. Uruchamiając produkcję przemysłową i rolną, uruchamiając linie kolejowe, odbudowując mosty i drogi, dokonywano stopniowej i coraz pełniejszej integracji Ziemi Lubuskiej z gospodarką kraju.

Rok 1950 miał dla dalszego rozwoju Ziemi Lubuskiej szczególne znaczenie, gdyż w tym to właśnie czasie podjęto decyzję o utworzeniu województwa zielonogórskiego. Obszary te zostały scalone w jeden zwarty organizm, powstał nowy ośrodek dyspozycji politycznej i administracyjnej w Zielonej Górze, integrujący ziemie niegdyś peryferyjnie położone w stosunku do Śląska, Wielkopolski i Pomorza. Kształtujące się związki gospodarcze i przestrzenne z resztą kraju stworzyły korzystne warunki społeczno-ekonomicznego rozwoju nowego województwa, a zmiany ustrojowe oraz przyjęty kierunek industrializacji zapewniał pomyślne perspektywy rozwoju. Stopniowo dokonywała się więc odbudowa i przebudowa struktury gospodarczej.

Następne lata na Ziemi Lubuskiej charakteryzowały się szybkim przyrostem liczby osiedlonej tu ludności, co generalnie przeobraziło oblicze demograficzne regionu. Rok 1950 zamyka okres spontanicznego, żywiłowego osadnictwa. Warto przypomnieć, że w roku 1946 zamieszkiwało tu zaledwie 362 tys. osób, w 1960 r. już 693 tys., a w 1975 r. ponad 920 tys. Około 60% społeczności to ludzie w wieku poniżej 30 lat, zaś ludzie w wieku powyżej lat 60 stanowili niespełna 10% ogółu. Ponadto zdecydowana większość społeczeństwa to ludzie tutaj urodzeni, młode i twórcze pokolenie kształtujące życie ekonomiczne i kulturalne regionu.

Zasadniczym czynnikiem rozwoju i wzrostu poziomu społeczno-gospodarczego województwa był dynamiczny rozwój jego funkcji przemysłowej. Ten kierunek rozwoju przez cały okres ubiegłego 30-lecia realizowany był konsekwentnie. Uznano bowiem za główny cel wzrost potencjału produkcyjnego, unowocześnianie struktury, postęp techniczny i organizacyjny przemysłu. W szczególności lata 1956—1960 były dla województwa okresem bardzo intensywnego rozwoju. Pod względem wzrostu produkcji przemysłowej Zielonogórskie znalazło się na drugim miejscu za Warszawą, uzyskując wysoki wskaźnik wzrostu produkcji globalnej, wynoszący 213 procent.

Lata sześćdziesiąte zapoczątkowują stopniowe coraz szybsze narastanie wysiłku inwestycyjnego, wynikiem którego jest rozwinięcie szeregu gałęzi przemysłu, powstanie nowych, nie występujących dotąd na tym terenie. Zarysowuje się wyraźniejsza specjalizacja regionu w poszczególnych gałęziach przemysłu. Wyraża się to rosnącym udziałem przemysłu elektromaszynowego, na który składa się produkcja fabryk maszyn budowlanych w Głogowie i Jasieniu, Zakładów Mechanicznych w Gorzowie i „Polmo” w Kozuchowie, Zakładów „Mera-Lumel” w Zielonej Górze i Żarach, „Eltermy” w Świebodzinie, Fabryki Zgrzeblarek w Zielonej Górze czy „Spomaszu” w Żarach oraz „Zastalu” w Zielonej Górze. Przemysł ten wytwarzał w końcu tego okresu 20% ogółu produkcji przemysłowej i zatrudniał też blisko 20% ogólnej liczby pracujących w przemyśle.

Mierniki elektryczne produkowane przez Lubuskie Zakłady Aparatów Elektrycznych „Lumel” w Zielonej Górze

Od podstaw stworzony został na Ziemi Lubuskiej nowoczesny przemysł chemiczny — produkcja syntetycznych włókien poliamidowych. Zakłady „Stilonu” w Gorzowie, stale rozbudowywane, zaopatrują przemysł lekki i oponowy w szereg nowych i nowoczesnych włókien, a także produkują taśmę magnetofonową i filmową. Ich produkcja stanowi 8% całości produkcji przemysłu województwa.

Znaczny udział w strukturze przemysłu ma włókienniczy i odzieżowy (17% ogółu produkcji i blisko 25% zatrudnionych), na który składają się liczne zakłady przemysłu wełnianego, bawełnianego, jedwabniczego i tkanin dekoracyjnych. Ta gałąź przemysłu podlegała dalszej rozbudowie. W 1972 roku oddano do użytku największą w kraju wykończalnię tkanin w zakładach „Silvana” w Gorzowie, w Nowosolskiej Fabryce Nici „Odra”

uruchomiono nowe wydziały produkcji nici syntetycznych, zmodernizowano też szereg zakładów, wśród nich największe i najstarsze ZPW „Polska Wełna” w Zielonej Górze. Intensywnie rozwinięty został przemysł odzieżowy; powstały zakłady w Żarach, Gubinie i Słubicach.

Podjęmowano działania na rzecz wykorzystywania zasobów regionalnych. Zintensyfikowano rozwój przemysłu ceramicznego i szklarskiego w oparciu o zasoby glin i piasków. Wybudowane zostały Zakłady Celulozowe i Papiernicze w Kostrzynie oraz Zakłady Płyt Pilśniowych w Krośnie. Rozpoczęto prace przy budowie fabryki płyt włórowych w Żarach. Zapewnić to ma efektywne wykorzystanie zasobów drobnicy leśnej. W zamiarze pełniejszego wykorzystania naturalnych bogactw podjęte też zostały szeroko zakrojone prace geologiczno-poszukiwawcze, w wyniku których w 1957 r. odkryto bogate złoża rud miedzi, znaczne zasoby gazu ziemnego i niewielkie ropy.

Z racji ogromnego zapotrzebowania gospodarki na miedź — przemysłowe zagospodarowanie rud miedzi, zalegających w rejonie głogowskim oraz sąsiednim rejonie lubińskim w województwie wrocławskim, stało się ogromnym przedsięwzięciem narodowym. Powstał Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy, obszar intensywnych inwestycji górniczych i hutniczych, szybkiej budowy miast.

Dotychczasowe inwestycje związane z miedzią wyniosły ponad 30 mld złotych. W połowie lat siedemdziesiątych funkcjonowały już trzy duże kopalnie miedzi. W Głogowie wybudowano Hutę Miedzi, która pierwszą produkcję podjęła w 1972 r., a jej pełna budowa została zakończona na XXX-lecie PRL.

Równocześnie przystąpiono do budowy kolejnego zakładu hutniczego, a w południowej części powiatu głogowskiego rozpoczęto budowę nowej kopalni rudy miedzi. Miedź stała się wielką szansą dla doszczętnie zniszczonego w ciągu wojny Głogowa. Miasto, jeszcze przed 1968 r. liczące 19 tys. osób, przekroczyło w 1975 r. 30 tys. mieszkańców, których liczba osiągnie w przyszłości 100 tys. osób. W roku 1975 udział przemysłu miedziowego sięgał już ponad 12% produkcji przemysłowej województwa.

W wyniku rozbudowy przemysłu elektromaszynowego, chemicznego i stworzenia przemysłu miedziowego nastąpiły wyraźne zmiany w strukturze gałęziowej przemysłu. Udział tych gałęzi, znamionujących nowoczesny przemysł, wzrósł z 29% w 1960 r. do 40% w 1975 r. W roku 1975 trwał przyspieszony rozwój nowoczesnej bazy technicznej przemysłu, powstawały nowe zakłady, modernizowano już istniejące. Obok wyżej wspomnianych zakładów nowo budowanych i modernizowanych rozpoczęto budowę w Zielonej Górze zakładów mięsnych o docelowym przetworzeniu 60 tys. ton żywca rocznie, zakładów wykładzin podłogowych i zakładów dziewiarskich w Głogowie. Przy współpracy z NRD rozpoczęto budowę zakładów

odzieżowych w Słubicach. Jednocześnie uwidoczniły się znaczne opóźnienia w rozwoju przemysłu drobnego, a likwidacja przemysłu terenowego wpłynęła niekorzystnie na zaopatrzenie rynku.

Rozwój przemysłu nie był też równoważony działaniem na rzecz ochrony środowiska i zabezpieczenia przed niszczącym działaniem ścieków, pyłów i wycieków.

Trudne warunki startu miało lubuskie rolnictwo — drugi podstawowy dział sfery produkcji materialnej województwa. Wzmoczony wysiłek ludzi przyczyniał się do szybkiej poprawy. Dzięki temu już w 1955 r. województwo zielonogórskie zaczęło uzyskiwać wyniki zbliżone do średnich krajowych. Poważniejsze przemiany zaczęły się od roku 1956. Wówczas to skierowano do rolnictwa więcej środków inwestycyjnych oraz nawozów sztucznych, środków ochrony roślin, kwalifikowanego materiału siewnego, maszyn i urządzeń oraz materiałów budowlanych. Ponadto rozbudowano rolnicze szkolnictwo średnie i zawodowe oraz rozwinięto masowe szkolenie rolników. Dzięki utworzeniu Funduszu Rozwoju Rolnictwa nastąpił wzrost mechnizacji procesów produkcji w gospodarce chłopskiej. Stopniowo rozwijany był zakres usług produkcyjnych. W wyniku tych przemian nastąpił wzrost produkcji rolnej. W 1960 roku uzyskano z jednego hektara 17,3 q zbóż, 145 q ziemniaków i 279 q buraków cukrowych. Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych wynosiła już 40,3 szt., a trzody chlewnej 58,8 szt.

W kolejnym 10-leciu 1960—1970 nastąpił dalszy wzrost towarowości rolnictwa. Pogłowie bydła zwiększyło się o 17%, trzody chlewnej o 55%, produkcja żywca towarowego była wyższa o ponad 53% i mleka o 44%.

Ostatnie lata charakteryzowały się nadzwyczaj wysokimi wynikami produkcyjnymi w rolnictwie. Produkcja globalna wzrosła o 23,5%, w tym roślinna o ponad 21%, a zwierzęca o ponad 26%. Pogłowie bydła zwiększyło się o prawie 56 tys. sztuk. Oceniając tę dynamikę pamiętać należy nie tylko o słabych warunkach glebowych, ale i o trudnych warunkach atmosferycznych w połowie lat siedemdziesiątych.

Obok dynamicznego wzrostu produkcji nastąpiły w rolnictwie głębokie przemiany strukturalne. Systematycznie zmniejszała się liczba gospodarstw indywidualnych, przy równoczesnym, jednak niedostatecznym rozwijaniu sektora państwowego. O ile w pierwszym okresie po wojnie sektor państwowy zajmował około 30% użytków rolnych województwa, to w końcu 1974 roku udział jego w użytkowaniu gruntów wynosił blisko 40%.

Ten dynamiczny rozwój społeczeństwa wsi wiązał się z głębokimi przemianami demograficznymi. Większość z 14 tys. gospodarstw indywidualnych nie posiadała następców i przekazywała ziemię państwu w zamian za rentę. W latach 1966—1973 w tym trybie przejęto ponad 8 tys. gospodarstw o powierzchni bliskiej 82 tys. ha. Jest to efektem dynamicznej

urbanizacji województwa, związanej z szybko rozwijającym się przemysłem i obiektywnym procesem przepływu ludności do pracy w przemyśle. Zjawiskiem negatywnym tych przemian było nienadążanie z zagospodarowaniem ziemi, a sektor nie uspołeczniony nie otrzymał bodźców do rozwoju produkcji.

Tuż po wojnie do problemów wymagających rozwiązania w pierwszej kolejności należały sprawy dostępności oświaty. Istniejąca tu sieć szkół, zwłaszcza na wsi, nie odpowiadała potrzebom nowego systemu oświatowego. Była ona zwłaszcza wobec wyżu demograficznego nazbyt szczupła. W tej sytuacji rozpoczęto intensywną rozbudowę sieci szkół podstawowych, wykorzystując początkowo możliwości adaptacji i remontów, a następnie podjęto budowę szkół nowych. Z samych tylko środków społeczeństwa w latach 1959—1965 wybudowano 26 nowoczesnych na owe czasy szkół tzw. Pomników Tysiąclecia Państwa Polskiego. Systematyczna poprawa bazy materialnej szkół, lepsze ich wyposażenie w sprzęt i pomoce naukowe oraz wzrastające kwalifikacje kadry nauczycielskiej przyczyniały się do ulepszania procesu dydaktyczno-wychowawczego oraz do podnoszenia poziomu nauczania.

Od połowy lat sześćdziesiątych ciężar wyżu demograficznego przesunął się do szkolnictwa ponadpodstawowego. Tym samym zdążano do zabezpieczenia sieci tych szkół. Ilustracją tego może być fakt, że w roku 1950 czynnych było 37 szkół zawodowych wszystkich stopni, podczas gdy w 1975 roku funkcjonowało ponad 300 szkół. Zdobywało w nich wykształcenie blisko 55 tys. uczniów, gdy w roku 1950 było ich zaledwie nieco ponad 8 tys. W liceach ogólnokształcących uczyło się 12 tys. uczniów (3,2 tys. w 1950 r.). W szkolnictwie zawodowym i ogólnokształcącym naukę kontynuowało ponad 97% absolwentów szkół podstawowych. Miało to istotne znaczenie dla potrzeb gospodarki, zwłaszcza w zakresie dopływu kadr kwalifikowanych do przemysłu i rolnictwa.

Z tych samych względów wyjątkowym wydarzeniem było powołanie w Zielonej Górze w roku 1965 pierwszej wyższej uczelni w województwie — Wyższej Szkoły Inżynierskiej. W ten sposób uwieńczone zostały sukcesem wieloletnie starania społeczeństwa i władz Ziemi Lubuskiej o tak potrzebną dla gospodarki kuźnię wysoko kwalifikowanych kadr. Mury tej uczelni opuściło do 1974 r. ponad 800 absolwentów. Nie była to jedyna wyższa uczelnia w województwie. W 1971 r. powołano Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Zielonej Górze, a od 1972 r. filię poznańskiej Akademii Wychowania Fizycznego w Gorzowie. Dla uczelni tych wybudowano szereg obiektów — niezbędnych do ich pełnego i właściwego funkcjonowania. Ponadto działały w województwie punkty konsultacyjne Wrocławskiej Akademii Rolniczej w Toporowie, uczelni poznańskich — Wyższej Szkoły Ekonomicznej i Uniwersytetu im. A. Mickiewicza oraz

Politechniki Szczecińskiej w Gorzowie Wlkp. Wyższym uczelniom przypisuje się szczególne znaczenie nie tylko z racji kształcenia przyszłych kadr, ale również z powodu owocnej współpracy z gospodarką narodową.

W całym XXX-leciu zaszły znaczne zmiany w sferze rozwoju działalności kulturalnej. W lipcu 1945 r. ukazał się w Gorzowie pierwszy numer tygodnika „Ziemia Gorzowska”, a w październiku „Ziemia Lubuska”. Tak rozpoczynała pracę ważna w okresie kształtowania się nowej władzy — prasa. W końcu okresu oprócz wydawnictw naukowych Lubuskiego Towarzystwa Naukowego i Lubuskiego Towarzystwa Kultury ukazują się dziennik „Gazeta Zielonogórska” w wielu mutacjach, dwutygodnik społeczno-kulturalny „Nadodrze” oraz kilka pism zakładowych. Działa również rozgłośnia Polskiego Radia i Radiowo-Telewizyjne Centrum Nadawcze w Jemiołowie.

Działalność kulturalną prowadziły między innymi 102 kina o blisko 19 tys. miejsc, 272 biblioteki i 932 punkty biblioteczne, 40 domów kultury, 8 muzeów, 4 teatry, Filharmonia Zielonogórska, szkoły muzyczne i wiele innych. Na mapie kulturalnej Polski województwo zielonogórskie stanowiło obszar, na którym zrodziło się szereg ciekawych i twórczych inicjatyw. Wśród nich należy wyróżnić szeroki ruch społeczno-kulturalny prowadzony bądź patronowany przez LTK oraz Lubuskie Towarzystwo Naukowe. Zainteresowaniem społeczeństwa cieszyły się także imprezy kulturalne o znaczeniu krajowym, jak wystawa plastyczna i sympozjum „Złotego Grona”, Festiwal Piosenki Radzieckiej, Międzynarodowy Festiwal Zespołów Pieśni i Tańca, Lubuskie Lato Filmowe w Łagowie i szereg innych.

Synteza głębokich przemian urbanizacyjnych w województwie oraz skalą wysiłku inwestycyjnego są rozmiary budownictwa mieszkaniowego. W samym tylko 10-leciu 1955—1965 wybudowano i oddano do użytku blisko 81 tys. nowych izb mieszkalnych. W latach następnych efekty budownictwa mieszkaniowego uległy podwojeniu. Tylko w okresie lat 1972—1975 wybudowano około 15 tys. mieszkań o ponad 44 tys. izb, z czego w miastach znalazło się ponad 12 tys. nowych mieszkań. Dominująca stała się przy tym przemysłowa forma tego budownictwa, co niesie z sobą nie tylko pozytywy. Ponad połowa ilości mieszkań budowanych na Ziemi Lubuskiej pochodzi z fabryki domów w Nowogrodzie Bobrzańskim oraz wytwórni wielkich płyt w Gorzowie. Równocześnie z budową nowych dzielnic mieszkaniowych w miastach przebudowano częściowo ich infrastrukturę techniczną. Inwestycje komunalne tylko w zakresie wodociągów, kanalizacji, gazownictwa i budowy ulic miejskich przekroczyły w okresie ostatnich trzech lat kwotę 2 mld zł. Wystąpiły jednak wyraźne opóźnienia w rozwoju infrastruktury technicznej, jak i społecznej.

Region zielonogórski od szeregu lat był terenem intensywnego, globalnego inwestowania. Budowa od podstaw i rozbudowa zarówno potencjału produkcyjnego, jak i usługowego opierała się bowiem na systematycznym inwestowaniu. Łączne nakłady inwestycyjne w województwie w okresie XXX-lecia szacuje się na około 100 mld zł. Procesy inwestycyjne niedostatecznie zharmonizowane i nadmiernie skoncentrowane stworzyły szereg napięć.

W wyniku tych przemian województwo zielonogórskie zajęło znaczące miejsce na mapie gospodarczej kraju. Udział lubuskiego regionu w przemysłowej produkcji globalnej Polski wzrósł z poziomu 1,5% w roku 1950 do 3% w roku 1973. W produkcji szeregu asortymentów województwo zajmowało czołowe miejsce w kraju. Dotyczy to zwłaszcza włókien sztucznych poliamidowych typu „Stilon” oraz nici syntetycznych (100% produkcji krajowej). Poważny był również udział województwa w produkcji miedzi elektrolitycznej, nici szwalnych (ponad 60%), wagonów towarowych (blisko 45%), celulozy (10,5%), tkanin wełnianych i wełnopodobnych (11%), mebli (6%) i wielu innych.

Postęp i odczuwalna poprawa notowana była również i w innych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego. Postawiło to region zielonogórski w wielu pozycjach na dobrym miejscu w kraju. Wiele jednak nieprawidłowości i błędów w założonej koncepcji rozwoju społeczno-gospodarczego kraju uwidoczniło się również na Ziemi Lubuskiej.

Zróżnicowań zmian w systemie administrowania państwem i prowadzenia nowego podziału administracyjnego kraju należy szukać w opracowanym i zaakceptowanym w 1974 roku projekcie perspektywnego planu przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 1990. Plan ten zakłada szereg celów; za najważniejsze uważane są między innymi:

- wzmocnienie integracji poszczególnych obszarów kraju,
- zmniejszenie regionalnych różnic w warunkach rozwoju jednostki i poziomie życia ludności przez aktywizację obszarów słabiej rozwiniętych i przyspieszenie ich rozwoju.

Konstrukcja planu zagospodarowania kraju opiera się na koncepcji umiarkowanej koncentracji policentrycznej. Zgodnie z nią rozwój kraju oparty ma być na intensywnie rozwijanych ośrodkach, będących ogniskami postępu gospodarczego, cywilizacyjnego i kulturalnego. Ośrodki te to aglomeracje miejskie oraz wybrane ośrodki miejskie, które stanowić będą trzon układu osadniczego Polski.

Z inspiracji VII Plenum KC PZPR Rada Ministrów, po uzyskaniu pozytywnych ocen Rady Legislacyjnej oraz opiniujących władz, w dniu 29 maja 1975 r. przedstawiła Sejmowi PRL projekty aktów normatywnych związanych ze zmianą podziału administracyjnego kraju. Po zatwierdzeniu ustaw z dniem 1 czerwca 1975 r. formal-

nie przestały istnieć powiaty (314 jednostek) i dotychczasowe województwa (17 jednostek). W to miejsce powołano 49 nowych województw, przyjmując dwustopniowy system administrowania gmina—województwo. Ogólną cechą przeprowadzonych zmian jest dążenie do zwiększenia skuteczności, centralnego sterowania krajem przy równoczesnym wzmocnieniu rangi ogniw podstawowych organizacji gospodarczych w systemie zarządzania przemysłem i innymi działaniami oraz wzmocnienie gmin i miast w strukturze zarządzania terenowego.

Wraz ze zmniejszeniem ilości ogniw pośrednich w gospodarce i aparacie państwowym przyspieszeniu ulec ma i obiektywność informacji, powstać mają lepsze przesłanki do podejmowania racjonalnych decyzji. Ułatwić to powinno elastyczność zarządzania i oznacza przybliżenie szczebli podejmujących decyzje do ludzi działających bezpośrednio w produkcji i w sferze usług, do ludzi mieszkających na danym obszarze.

Jest to przejawem dążenia do dostosowania systemu kierowania państwem i gospodarką do poziomu równowagi sił wytwórczych poprzez systematyczne doskonalenie struktur i metod działania aparatu państwowego.

Wyodrębniając nowe województwa dążono do uwzględnienia jednorodności warunków geofizycznych, klimatycznych, demograficznych w oparciu o istniejący już i przewidywany potencjał gospodarczy. W wyniku reformy ogniwo podstawowe — gmina lub miasto — stało się zasadniczą instancją o funkcjach bezpośredniego zarządzania i administracji, a ogniwo nadrzędne — województwo — otrzymało funkcje programujące, koordynacyjne i kontrolne.

Zmianom podziału terytorialnego kraju towarzyszą zmiany zasad i warunków planowania przestrzennego na szczeblu ponadwojewódzkim (makroregionalnym) oraz wojewódzkim (regionalnym). Stworzono 8 regionów planowania, mających charakter wyłącznie studialno-planistyczny.

Z punktu widzenia zagospodarowania przestrzeni istotnie nowymi zjawiskami po wprowadzeniu nowego podziału administracyjnego są następujące fakty:

- nastąpiły zmiany granic wszystkich dotychczasowych województw, co stawia w nowym świetle problemy rozwoju poszczególnych obszarów,
- nastąpiło zmniejszenie obszaru województw, co sprzyja ich większej integracji,
- obok 24 aglomeracji miejskich powstało 25 stolic województw, przy czym w niektórych przypadkach są to zaledwie potencjalne ośrodki wzrostu.

Powstała więc inna struktura społeczno-gospodarcza i przestrzenna kraju, zmieniająca proporcje i zróżnicowania międzywojewódzkie. Pojawił się znaczny zbiór problemów występujących na styku województw, któ-

rych rozwiązanie może nastąpić w planowaniu makroregionalnym. Na obszarach wielu województw powstały nowe ciężenia i związki funkcjonalno-przestrzenne, co wiąże się z problemem kierunku i skali rozwoju ich stolic, a także wyspecjalizowanych ośrodków wzrostu i ośrodków „degradowanych” administracyjnie. Jednak wkrótce nowy podział administracyjny okazał się bardzo kontrowersyjny, niosąc szereg zjawisk negatywnych.

Ustawa z dnia 28 maja 1975 roku o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa i o zmianach ustawy o radach narodowych (Dz. U. Nr 16, poz. 91) przekreśliła dotychczasowe struktury. W kraju zostały utworzone 32 nowe województwa, zatem łącznie z dotychczasowymi 17, kraj został podzielony na 49 województw. Granice województw określiła Rada Ministrów w rozporządzeniu z dnia 30 maja 1975 roku w sprawie miast i gmin wchodzących w skład województw (Dz. U. Nr 17, poz. 92).

W ramach studiów nad planem krajowym oraz w związku z propozycjami zmian podziału administracyjnego kraju, Zielona Góra wymieniana była zawsze jako aglomeracja potencjalna pełniąca rolę ośrodka wzrostu o znaczeniu krajowym.

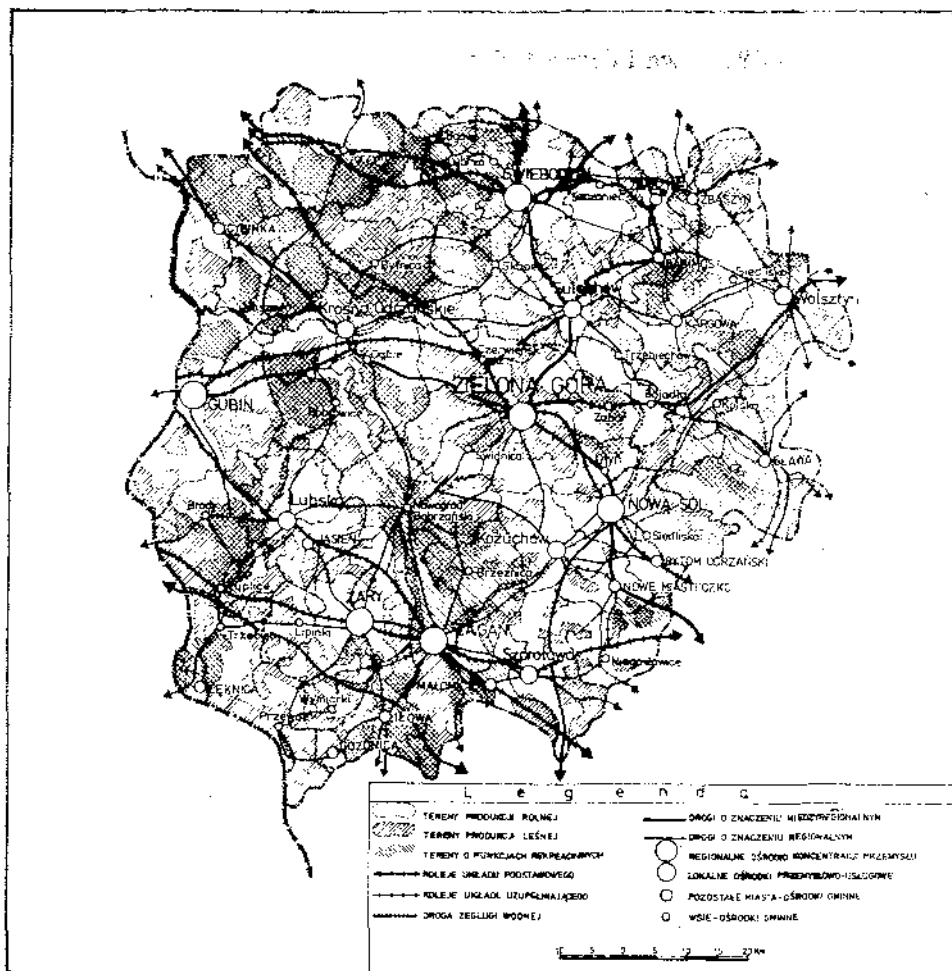
Województwo zielonogórskie z połowy 1975 r., jedno z 49, powstało na bazie byłego województwa zielonogórskiego.

W skład województwa zielonogórskiego weszło 13 miast, 13 miast i gmin oraz 48 gmin. Z dotychczasowych granic województwa zielonogórskiego włączono do województwa gorzowskiego: miasta — Gorzów Wielkopolski, Kostrzyn, Międzyrzecz, Rzepin, Słubice, Strzelce Krajeńskie, Sulecin; miasta i gminy — Dobiegniew, Dreddenko, Ośno, Skwierzynę, Trzciel i Witnicę; gminy — Bobrowko, Bogdaniec, Bledzew, Brójce, Deszczno, Gościm, Górzycę, Kamień Mały, Kłodawę, Kowalów, Krzeszyce, Lipki Wielkie, Lubiszyn, Lubniewice, Międzyrzecz, Przytoczną, Pszczew, Santok, Słońsk, Słubice, Stare Kurowo, Strzelce Krajeńskie, Sulecin i Zwierzyn. Do województwa legnickiego włączono miasto Głogów; miasto i gminę Przemków; gminy — Gaworzyce, Głogów, Grębocice, Jerzmanowa, Kotłę, Pęcław, Radwanice i Żukowice. Do województwa leszczyńskiego włączono miasto Wschowę; miasto i gminę Szlichtyngowę; gminy — Wijewo i Przyczynę Dolną.

Trzonem sieci osadniczej nowego regionu jest zielonogórska aglomeracja miejsko-przemysłowa, pod której wpływem bezpośrednim (strefa ciężenia) są, poza Zieloną Górą, Nowa Sól, Czerwieńsk, Sulechów i Kozuchów.

Województwo obejmuje obszar 8,8 tys. km², co stanowi 2,8% powierzchni kraju. Pod względem obszaru zajmuje siódme miejsce. W nowych granicach województwo sąsiaduje¹:

na północy	— z woj. gorzowskim,
na wschodzie	— z poznańskim i leszczyńskim,

1. Województwo zielonogórskie — rozmieszczenie funkcji

na południu --- z legnickim i jeleniogórskim,
na zachodzie — z NRD.

Dyspozycyjna odległość krańcowa Zielonej Góry w stosunku do obszaru województwa wynosi 60 km, a odległość średnia 45 km.

Użytki rolne stanowią 41,5% powierzchni regionu, a lasy obejmują 48,2%, co oznacza pierwszą lokatę w kraju pod względem obszaru leśnego i drugie miejsce pod względem lesistości (rys. 1).

Przez zielonogórskie przepływa Odra w środkowym jej biegu na długości 153 km, niosąc największe na polskim odcinku masy wodne. Ośią komunikacyjną regionu w układzie krzyżowym jest linia kolejowa Śląsk—Wrocław—Szczecin oraz droga kołowa E-14 ze Szczecina do Wrocławia.

Siecią wspomagającą o znaczeniu ponadlokalnym jest linia kolejowa Berlin—Poznań—Warszawa i droga E-8 o tym samym kierunku. Gęstość linii kolejowych i dróg kołowych jest znaczna i wynosi 11,1 km torów na 100 km² (kraj 7,5).

Pod względem liczby mieszkańców województwo zielonogórskie zajmuje 25 miejsce wśród 49 województw. W końcu 1975 r. mieszkało tu 580 tys. osób, tj. 1,7% ludności kraju. Wskaźnik urbanizacji jest wysoki, 55,6% (322 tys. osób) ludności regionu zielonogórskiego mieszka w miastach (kraj 55,4%). Do największych miast zalicza się:

Zieloną Górę	— 84,2 tys. mieszkańców,
Nową Sól	— 36,4 tys. mieszkańców,
Zary	— 33,7 tys. mieszkańców,
Żagań	— 22,8 tys. mieszkańców,
Świebodzin	— 16,2 tys. mieszkańców.

Na terenie wsi zamieszkiwało 258 tys. osób, czyli 1,6% mieszkańców wsi w Polsce.

Struktura wieku ludności wskazuje na wysoki udział młodzieży do lat 18 (32,4%). W gospodarce uspołecznionej pracuje 224 tys. osób (1,8% wielkości krajowej). Najwięcej osób pracuje w przemyśle (89 tys., tj. 40,1% zatrudnionych), w rolnictwie 11,2%, w transporcie 9,2% i w handlu 10%. Ogólnie biorąc około 75% ludności utrzymuje się ze źródeł pozarolniczych, a wskaźnik aktywności zawodowej kobiet jest wysoki i wynosi 45,1%.

Potencjał ludzki i pozarolniczy potencjał produkcyjny koncentruje się w miastach. Z ogólnej liczby 26 miast dziewięć liczy ponad 10 tys. mieszkańców, z tego trzy ponad 30 tys. Połowę stanowią miasta małe do 5 tys. mieszkańców (24% mieszkańców miast), zaś miasta powyżej 30 tys. mieszkańców grupują 48% ludności miejskiej.

W regionie wyróżnia się dwa obszary koncentracji przemysłu: obszar środkowej Odry, stanowiący zielonogórską aglomerację miejsko-przemysłową (krajowy ośrodek wzrostu) i drugi obszar, przyległy do zespołu miejskiego (ośrodka) Żar—Żagania.

Obszary o dużej randze atrakcyjności turystycznej obejmują rejon Łagowa, Niesulic, Krosna Odrzańskiego, Zbąszynia, Wolsztyna i Sławy. Łącznie 32% powierzchni województwa zalicza się do I—III rangi atrakcyjności turystycznej w skali krajowej.

Potencjał przemysłowy województwa scharakteryzować można półtoraprocentowym udziałem w produkcji krajowej i 20 miejscem pod względem wartości produkcji. Poziom uprzemysłowienia regionu nie różni się zasadniczo od średniej krajowej, co potwierdza porównanie podstawowych wskaźników w regionie na tle kraju (s. 195).

W strukturze gałęziowej przemysłu mierzonyj wielkością zatrudnienia dominujące pozycje zajmują przemysły: lekki 36,6%, elektromaszynowy

Tabela I
Poziom uprzemysłowienia województwa zielonogórskiego w 1975 roku

Wyszczególnienie	Kraj	Region
Udział zatrudnionych w przemyśle do zatrudnienia ogółem w gospodarce uspołecznionej w proc.	40,2	40,1
Liczba zatrudnionych w przemyśle w przeliczeniu na:		
— km ²	14	9
— 1000 mieszkańców	133	143
Wartość produkcji globalnej w przemyśle na:		
— jednego zatrudnionego w przemyśle w tys. zł	314,0	298,5
— 1 km ² w mln zł	4,5	2,7
— 1000 mieszkańców w mln zł	42,1	42,7

30,3%, spożywczy 9,2% oraz mineralny 9,1%. W strukturze rozpatrywanej pod względem wartości produkcji pierwsze miejsce zajmuje przemysł lekki — 29,5%, spożywczy — 26%, elektromaszynowy — 26%.

Natomiast w rolnictwie pod względem wielkości użytków rolnych, stanowiących 1,8% obszaru krajowego, województwo zajmuje dalekie 33 miejsce. Jakość gleb jest bardzo niska. W klasie I—III jest zaledwie 18,7% gruntów, gdy w kraju średnio 27,4%; natomiast w klasach IV—VI w województwie jest 48,7% gruntów, w kraju natomiast 32,4%. Produkcja globalna rolnictwa w 1975 roku wyniosła 7,7 mld zł, średnie plony z ha zbóż 24,8 q, oleistych 24,1 q, ziemniaków 130 q, buraków cukrowych 256 q, siana łąkowego 56 q. Pogłowie bydła w przeliczeniu na 100 ha liczyło 66,1 szt., trzody 102,9 szt. Należy zauważyć, że rok 1975 nie był pomyślny ze względu na niesprzyjające warunki atmosferyczne. Intensywnie rozwijano gospodarkę państwową i spółdzielczą na wsi, szczególny nacisk kładąc na budownictwo inwentarskie i melioracje.

Analogicznie do rozwoju gospodarczego, na treść procesów rozwoju społecznego składają się liczne elementy ilościowe oraz jakościowe i strukturalne. Rozwój społeczny regionu należy rozumieć jako systematyczną poprawę warunków bytu ludności, wzrost świadczeń socjalnych i kulturalnych opartych na powszechności i równości dostępu do urządzeń socjalnych, kształtowanie optymalnych warunków rozwoju jednostek i społeczeństwa.

Na pojęcie rosnącej stopy życiowej ludności składa się coraz większa różnorodność zaspokajanych potrzeb. Umownie przyjąć możemy, że zaspokojenie (spełnienie) optimum biologicznego w zakresie konsumpcji sprowadza się do zabezpieczenia dóbr konsumpcyjnych oferowanych przez handel i usługi, a to zależy od poziomu produkcji w kraju oraz importu. Handlowa dostępność dóbr zależy niewątpliwie od rozwoju handlu i usług. Na 1000 mieszkańców przypada obecnie 403 m² powierzchni handlowej oraz 37,5 miejsc konsumpcyjnych. Poziom ogólny handlu

i usług w regionie jest determinowany niedoinwestowaniem i brakiem siły roboczej.

W wyniku realizacji programu budownictwa mieszkaniowego uzyskano znaczną poprawę wskaźnika zagęszczenia izb mieszkalnych: 1,17 osób na izbę w miastach, przy wskaźniku krajowym 1,24.

Jednakże na koniec roku 1975 deficyt mieszkań szacowany był na 22—25 tys. Pełnoprawnych członków spółdzielni oczekujących na mieszkania było przeszło 13 tysięcy, zarejestrowanych też było 7 tysięcy kandydatów. Z tych względów okres wyczekiwania na uzyskanie mieszkania sięga 6—7 lat i ma tendencję do wydłużenia się.

Stosunkowo dobrze kształtują się wskaźniki dotyczące odsetka ludności miejskiej korzystającej z urządzeń sieciowych: wodociągu 88%, kanalizacji 74,2% i gazu sieciowego 70,6%. Rozpatrując jednakże ten problem na tle poszczególnych miast stwierdzić trzeba mniej korzystną sytuację, bowiem na ogólną liczbę 26 miast sieć wodociągową posiada tylko 19 (73%), kanalizacyjną 16 (61,5%), oczyszczalnie ścieków 8 (27%) i sieć gazową 13 (50,1%).

Wychowaniem przedszkolnym zajmuje się 300 placówek z liczbą 16,2 tys. dzieci, tj. 42% dzieci w wieku 3—6 lat. Sieć szkół podstawowych obejmuje 235 szkół. Uczęszcza do nich 75 tys. dzieci, a wskaźnik uczniów przypadających na jedno pomieszczenie do nauki kształtuje się na poziomie 29 uczniów. Szkół licealnych ogólnokształcących jest 13, o 7,7 tys. uczniów. Szkolnictwo zawodowe dysponuje 147 szkołami, w tym 79 liceami i technikami zawodowymi, liczbą 71 zasadniczych szkół zawodowych, 6 szkół artystycznych. W szkołach zawodowych uczy się 29 tys. młodzieży. W Zielonej Górze istnieją dwie szkoły wyższe: Wyższa Szkoła Inżynierska oraz Wyższa Szkoła Pedagogiczna, nadto punkty konsultacyjne Akademii Rolniczej we Wrocławiu — w Toporowie, oraz Akademii Ekonomicznej i Uniwersytetu w Poznaniu. Ogółem aktualnie studiuje 5,5 tys. osób.

Wyposażenie województwa w obiekty i urządzenia dla kultury, sportu i turystyki jest niewystarczające. Kin jest 74 o łącznej liczbie 15 tys. miejsc, w tym tylko jedno kino nowoczesne. Domów kultury jest 24, są to z reguły obiekty przystosowane do tego celu z obiektów mieszkalnych. W Zielonej Górze działa teatr z dwiema scenami (dramatyczną i lalkową) oraz Filharmonia Zielonogórska. Na terenie województwa istnieje 6 muzeów, a w Okręgowym Muzeum w Zielonej Górze znajduje się jedyny w Polsce dział poświęcony winiarstwu. Wydawany jest dwutygodnik społeczno-kulturalny pt. „Nadodrze”, kwartalnik pt. „Przegląd Lubuski”, codziennym czasopismem jest „Gazeta Lubuska”. W 1975 roku oddano do użytku w Zielonej Górze nowoczesny obiekt Wojewódzkiej i Miejskiej

Biblioteki Publicznej. Pod względem upowszechniania czytelnictwa Zielonogórskie zajmuje przodujące miejsce.

Majątek sportu składa się z 475 boisk, 21 stadionów, 12 sztucznych pływalni otwartych, 2 pływalni krytych, 122 sal gimnastycznych, brak natomiast hal sportowych i sztucznego lodowiska. W działalności sportowej w skali kraju wyróżniają się: strzelecko-sportowy KS „Gwardia”, Klub Żużlowy „Falubaz” oraz siatkarki „Zawiszy” Sulechów.

Baza turystyczno-wypoczynkowa (bez miejsc kolonijnych) liczy nieco ponad 16 tys. miejsc, głównie sezonowych. Miejsc hotelowych na koniec 1975 roku było 1054, przy czym jedynie 2 hotele są obiektami zbudowanymi po wojnie (Polan-Orbis w Zielonej Górze i Lubuski w Świebodzinie). Z racji położenia granicznego z NRD obszar województwa stale odwiedza wielu turystów zagranicznych, jest też Zielonogórskie bramą wyjazdową Polaków do NRD. Po pierwszych latach burzliwego rozwoju ruchu turystycznego wielkość jego ustabilizowała się i w 1975 roku notowano przyjazd 697 tys. turystów z NRD oraz wyjazd 1.132 tys. obywateli polskich. Główne przejście graniczne w Olszynie, wybudowane i oddane do użytku w 1974 roku, dotąd nie dysponuje zapleczem usługowym w zakresie obsługi turystów. W wielu miastach występuje ostry deficyt miejsc hotelowych, przede wszystkim w Zielonej Górze, Nowej Soli i Żarach.

Lecznictwo jest w województwie na ogół dostatecznie rozwinięte. Bazę lecznictwa stanowi 2860 łóżek w szpitalach ogólnych, 550 w sanatoriach przeciwgruźliczych, 1760 w zakładach dla nerwowo i psychicznie chorych. Na 10 tys. mieszkańców w 1975 r. przypadało 49,3 łóżek szpitalnych (kraj — 55,1). Ośrodków zdrowia jest 61, miejsc w domach pomocy społecznej 865, w żłobkach 2575. Zatrudnionych jest 678 lekarzy medycyny i 192 lekarzy dentyków, co w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców stanowi odpowiednio 13,9 (kraj — 17) i 3,7 (4,7).

Region, województwo nie jest jednostką autarkiczną, wyizolowaną i samodzielną. W scentralizowanym i nowoczesnym systemie socjalistycznym problem produkcji dóbr ekonomicznych i ich podziału nie może być kwestią układów terytorialnych.

Po reformie wyraźniej niż kiedykolwiek ujawniły się różnice w poziomie rozwoju poszczególnych regionów kraju. Analizując zmiany w poziomie rozwoju gospodarczego Ziemi Lubuskiej stwierdzić można, że proces uprzemysłowienia i rozwoju transportu był tu powolniejszy niż w innych regionach, natomiast produkcja rolnicza rozwinęła się znacznie.

Na tle nowej sytuacji terytorialnej i demograficznej wstępne wnioski do polityki społeczno-gospodarczej i planowania rozwoju województwa winny wynikać z faktu zmienionej struktury gospodarki. Województwo posiada wprawdzie duży udział zatrudnienia w przemyśle w skali

kraju, ale poziom techniczny przemysłu i poziom produkcji jest relatywnie niski. W rolnictwie na rozwój produkcji rzutować będzie niska jakość gleb i znaczne rozdrobnienie gospodarstw indywidualnych. Nie umacnia się znaczenia funkcji turystycznej regionu — mimo predyspozycji.

Zgodnie z perspektywicznym planem rozwoju kraju zakłada się w następnych latach dalszy postęp w terytorialnym podziale pracy, jako podstawę pogłębienia specjalizacji regionalnej dostosowanej do naturalnych warunków i predyspozycji poszczególnych regionów, istniejącego i przewidywanego poziomu zasobów siły roboczej i kadr kwalifikowanych, stanu zainwestowania produkcyjnego i infrastrukturalnego oraz ukształtowanych dotychczas kierunków specjalizacji.

¹ Wszystkie wielkości statystyczne cytowane w niniejszym opracowaniu, zaczerpnięto z roczników statystycznych bądź materiałów źródłowych Urzędu Wojewódzkiego w Zielonej Górze.